

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА II

БРОЈ 2

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

THE SASA LIBRARY FORUM

YEAR II
VOLUME 2

Accepted on March 25th 2014, at the 2nd meeting of the SASA Department of
Languages and Literature, following the reviews of academician
Nada Milošević Đorđević and academician *Predrag Piper*

Editor-in-chief

Corresponding member
MIRO VUKSANOVIĆ

BELGRADE
2014

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

ГОДИНА II

БРОЈ 2

Примљено на II скупу Одељења језика и књижевности
од 25. марта 2014. године, на основу рецензија академика
Наде Милошевић Борђевић и академика *Предрага Пипера*

Уредник

дописни члан
МИРО ВУКСАНОВИЋ

БЕОГРАД
2014

Издаје
Српска академија наука и уметности

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж 450 примерака

Штампа
Сајнос, Нови Сад

© Српска академија наука и уметности, 2014

Трибина Библиотеке САНУ основана је да приказује јавности нове књиге чланова САНУ, нова издања САНУ и њених института, из свих области наука и уметности. Први уредник Трибине био је академик Никша Стипчевић, управник Библиотеке САНУ од 1991. до 2011. године. Од октобра 2011. године уредник Трибине је дописни члан Миро Вуксановић, управник Библиотеке САНУ.

Годишњак *Трибина Библиотеке САНУ* покренут је 2013. године. У првом броју донет је целовит преглед приказаних књига у Салону САНУ од 1991. до јуна 2011. године, а потом, у хронолошком низу, текстови казани на Трибини од новембра 2011. до краја 2012. године.

Прилози се објављују без измена, а нема текстова оних говорника који свој рад нису доставили.

ТРИБИНА БИБЛИОТЕКЕ САНУ

5. II 2013 – 17. XII 2013.

Уредник

дописни члан Мило Вуксановић

Стручни сарадник

Биљана Јоцић

САДРЖАЈ

<i>The theory of Hardy's Z-function / Aleksandar Ivić.....</i>	<i>9</i>
<i>Послератна српска књижевност 1945–1970 и њена историја / Предраг Палавестра.....</i>	<i>17</i>
<i>Стојан Новаковић у служби националних и државних интереса / Михаило Војводић.....</i>	<i>25</i>
<i>Заједничко у словенском фолклору : зборник радова / уредник Љубинко Раденковић.....</i>	<i>37</i>
<i>Византијски свет на Балкану / уредници Бојана Крسمановић, Љубомир Максимовић, Радивој Радић.....</i>	<i>51</i>
<i>Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције : зборник радова са научног скупа одржаног 6–8. децембра 2010. / уредници Тибор Варади, Горан Башић.....</i>	<i>61</i>
<i>Дан Библиотеке САНУ посвећен књижевнику Светолику Ранковићу поводом 150. годишњице рођења.....</i>	<i>67</i>
<i>La Serbie et les pays serbes : l'économie urbaine : XIVe–XVe siècles / Desanka Kovačević-Kojić.....</i>	<i>79</i>
<i>Употреба молекула : хемијски есеји о молекулима и њиховим применама / Живорад Чековић.....</i>	<i>89</i>

<i>Climate change : inferences from paleoclimate and regional aspects /</i> <i>editors André Berger, Fedor Mesinger, Đorđe Šijački.....</i>	99
<i>Математичка теорија топлотних појава насталих сунчевим</i> <i>зрачењем / Милутин Миланковић ; редактори Зоран Кнежевић,</i> <i>Александар Петровић.....</i>	99
<i>Над преписком Мартина Хајдегера : један вид епистоларне</i> <i>филозофије / Данило Н. Баста.....</i>	103
<i>Ватикан у балканском вртлогу : студије и расправе / Драгољуб</i> <i>Р. Живојиновић.....</i>	123
<i>„La Dalmazia o morte” : италијанска окупација југословенских</i> <i>земаља 1918-1923. године / Драгољуб Р. Живојиновић.....</i>	123
<i>Зборник у част Николе Хајдина поводом деведесетог рођендана /</i> <i>уредници Ђорђе Злоковић, Градимир Срећковић, Ненад Марковић.....</i>	137
<i>Сродници / Светлана Велмар-Јанковић.....</i>	159
<i>Сто година Јужнословенског филолога (часопис издаје Институт</i> <i>за српски језик САНУ).....</i>	171
<i>Тотални геноцид : Nezavisna država Hrvatska 1941–1945 / Динко</i> <i>Давидов.....</i>	183
<i>Anthropogenetic homozygosity and adaptive variability : HRC-test</i> <i>in studies of human populations / Dragoslav Marinković, Suzana</i> <i>Свјетићанин.....</i>	193
<i>Ка изворима речи : тридесет година Етимолошког одсека</i> <i>Института за српски језик САНУ : зборник радова /</i> <i>приредила Марта Бјелетић.....</i>	209
<i>Именик аутора, уредника и говорника.....</i>	223

Послератна српска књижевност 1945–1970 и њена историја / Предраг Палавестра. – Београд : Службени гласник, 2012

Говорили: академик Предраг Палавестра
проф. емеритус др Славко Гордић
проф. др Гојко Тешић

У Београду, уторак 19. фебруар 2013. у 13 часова

МЕШИН ТЕСТАМЕНТ

У Просвети, први пут, пред улазак у четрдесет година простран мрак, због проглашеног национализма, када је познати писац који је „одбио да порасте у ненародном режиму” рекао да ће водећег српског књижевног критичара и писца капиталне историје српске књижевне критике, да ће, дакле, његова црева развући од Теразија до Калемегдана, за освету, када је хајка прелила комитетске судове и поплавила доста рукописа истог критичара, тада, пре четрдесет година, објављена је књига академика Предрага Палавестре *Послератна српска књижевност (1945–1970)*, а поводом ње и поводом свега око ње, писац књиге *Дервиш и смрт*, нашем најстаријем листу послао је изјаву, која није објављена, коју је потом послао у САНУ, где је и сада, у којој је казао:

„У последње вријеме све су чешће политичке осуде књиге Предрага Палавестре *Послератна српска књижевност 1945–1970*. Ништа не питајући писце о којима је ријеч, замјера се Палавестри што је неке босанске књижевнике унио у српску књижевност, као да их је од неког преотео и као да је то учинио на своју руку. Како је поменуто и моје име, дужан сам да кажем да то Палавестра није учинио својевољно већ с мојим пристанком, чак и по мојој жељи.

Ја сам из муслиманске породице, из Босне, али по националној припадности сам Србин. Припадам српској литератури колико и босанској, јер једнако поштујем и своје поријекло и своје опредјељење, и једнако сам емотивно и духовно везан и за једно и за друго. И све сам то сматрао својом приватном ствари, и не бих томе поклањао већу пажњу да то одједном није постало проблем дана и да због мене, неправедно, не страдају други људи. Не сматрам да у свему томе има икакве и ичије кривице, јер и наш Устав омогућава слободно национално опредјељење, али ако неко сматра да кривице има, није поштено да је умјесто мене сноси други.

Меша Селимовић
Београд, 12. 6. 1973.”

Да смо само овај књижевни тестамент добили од Палавестрине студије, било би доста. Али то није једини дар ове поново објављене књиге, о којој ће говорити проф. емеритус др Славко Гордић, и њене невеселе историје, о којој ће говорити уредник проф. др Гојко Теших. По свему, по природном реду, прва реч припада академику Палавестри.

(Уводна реч уредника)

М. В.

ПРЕДРАГ ПАЛАВЕСТРА

Ова књига, о којој ће се данас овде говорити, у великој мери је одредила моју књижевну судбину. Написана је у невреме, била је предмет једне дуге и добро организоване међурепубличке политичке хајке, коштала ме је неколико угледних књижевних места; склоњена је из књижарских излога, постала је реткост, тако да пуних четрдесет година после првог објављивања није била поново шампана.

Због ње сам, у току те политичке хајке, изгубио место књижевног критичара листа „Политика” и уредника часописа „Савременик”. У Новом Саду сам добио универзитетску диплому о „морално-политичкој неподобности”, која ни данас није заборављена, иако су се времена давно променила. Данас владају друга правила, али се још повлаче старе оптужбе и предрасуде. Када ми је понуђено да поново штампам ову стару књигу, дописао сам, уместо предговора, само њену историју, која потврђује да и књиге имају своју судбину (*habent sua fata libeli*).

Због ове књиге, у којој није измењена ниједна реч, није страдао само њен писац. Међу књижевницима је било још жртава. Два уредника „Савременика” иселила су се у иностранство. Партијска руководства Босне и Хер-

цеговине и Србије принели су ме као жртву („курбан“) код уставног проглашења једне велике светске вере за нову југословенску нацију. Један део историје тиме је био избрисан и прећутан, а они муслимански књижевници, који су се, у својој вери сматрали српским писцима, преквалификовани су, ћутали су или су прећутани. Најугледнији од њих су напустили завичај и нашли смирење на Новом гробљу у Београду.

Идеолози, критичари и песници некадашње Младе Босне дуго нису могли добити своја сабрана дела, а кад су их добили, књиге су им биле изгубљене у последњем рату. Зауостављена су прештампавања критичара и писаца који су, у Матици српској и у Институту за књижевност, ушли у издање „Српске књижевне критике“. У „Нолиту“ је одбијена моја књига о почецима српске авангарде, о српском експресионизму и дотад непознатом футуризму. У Сарајеву су, у моме избору, зауостављена сабрана дела Мировлава Крлеже, а у Београду је, код два издавача, одбијена моја збирка књижевних критика из „Политике“, која ни до данас није нигде објављена.

Према објављеним биобиблиографским подацима види се да у прве две године партијске и политичке хајке нигде нисам штампао ниједан рад. Писао сам и зарађивао као „скривени писац“ („ghostwriter“). У Сарајеву су, на тамошњој телевизији, одбили етнографску емисију мога брата само зато што је носио исто презиме као и ја. Неки писци су протестовали што сам их обрадио у својој књизи, други су ћутали. Сабрана дела Димитрија Митриновића, једног од заборављених књижевних идеолога Младе Босне, која сам био припремио за сарајевску „Свјетлост“, зауостављена су због моје неподобности и ауторовог српског национализма, унитарног југословенства, мистицизма и теософије.

После ове књиге, о којој се данас говори, дуже од годину дана писао сам студију о почецима српског модернизма и гледао кроз прозор моје собе: да ли ће пре пролистати млада липа под мојим прозором, или ћу пре ње стићи да завршим своју књигу. Данас је та липа једно велико, лепо и јако дрво са густом крошњом, међу најлепшим стаблима на Булевару краља Александра. После четрдесет година, „Службени гласник“ је поново штампао ново издање *Послератне српске књижевности*. Тако се потврдило старо правило – *habent sua fata libeli*.

Славко Гордић

Данас, на растојању од четири драматичне деценије, у којима је општа и наша стварност коренито променила свој лик мењајући истовремено и представу о сопственој историји, појава Палавестрине *Послератне српске књижевности 1945–1970* из 1972. године нужно налаже многа подсећања и

разјашњења. Отуд је у новом, другом издању ове књиге, која је својеврсни монумент и документ једног књижевног и друштвеног времена, поменуто убрзање стварности напосто захтевало ауторову накнадну „Причу о овој књизи” и обелодањивање десетак докумената о њеној првотној рецепцији. Ондашњи Палавестрин „случај”, унеколико заклоњен потоњим државно-националним, идеолошким, књижевним и ванкњижевним заплетима и рас-плетима, данас показује не само своју парадигматичност него и нежељену актуелност, јер, како подсећа Палавестра, управо ће идеолошко слепило и „партијско наслеђе” у име којег је анатемисана његова књига знатно допри-нети „растурању југословенске државе” на самом крају XX века.

Мада је мене у данашњој подели улога запао превасходно књижевни и књижевнокритички задатак просуђивања о овој књизи, ипак ћу остати још који тренутак над њеним негдашњим окружјем, пре запитан неголи упућен у тајну времена о којем је реч. Колико је било система у лудилу, а колико пак лудила у систему, да ли је уверење, страх или мали, недолични интерес силио и понеког значајног ствараоца да служи репресији, обмани и глупости, колико је епохалне законитости а колико наше посебности у преобраћању утопије у догму а догме у манипулацију и пресну лаж, како објаснити властодржачку свезналачку обест у тобоже саморазумљивом от-писивању нације, традиције и религије уз истовремену подршку њиховим стварним или исконструисаним обзнанама у несрпским или програмски расрбљеним колективитетима, како, најпосле, разумети веру хигијеничара, гонилаца и њихове послуге да се наметнутим привидом могу на дужи рок сакривати давно уграђени и нови кварови у реду ствари чија „самоуправна” и „социјалистичка” својства нису могла ни тад у озбиљнијем промишљању пролазити без наводника?

Одговоре на ова и сродна питања даје, умногоме, и сам Палавестра, како *Послератном српском књижевношћу 1945–1970* и њеном документар-ном допуном тако и укупним својим књижевнокритичким и књижевно-историјским делом у којем, само да подсетим, посебно светло на нашу тему баца његова 2007. године објављена *Историја српске књижевне критике*. Ти одговори, дакако, макар и били неумољиво истинољубиви, не теже – ваља и то нагласити – оптици и реторици коју би Милан Кундера назвао „накнадном орвелизацијом” читавог једног раздобља. Против орвелизације говори већ и чињеница да је у том времену – неретко његовом системском хегмону упркос – настао замашан корпус изузетно вредних књижевних, научних и књижевнокритичких дела, укључујући и својевремено прокажену Палавестрину књигу чије друго издање данас представљамо. Уосталом, и срећом, у домену стварања налози и забране као да никад не постижу оно што желе нити желе оно што постижу.

Анатемисано, сакривано и прећуткивано, Палавестрино капитално дело данас чува сећање на своје херостратско-пигмејске ругаче и опадаче она-

ко како понекад ћилибар овековечује мушицу. Тврдња озлојеђеног и осветољубивог песника да би се у ондашњем Београду „нашло на десетине хиљада људи” који би боље обављали сваки од Палавестриних „стручних полова” може да подсети и на ћуд оне Игоове јунакиње која би, по његовим речима, и Аполона учинила грбавим. Најкраће речено, тешко је у новијем времену и овде и другде наћи сличан пример таквог, обесног и циничног, разлаза моћи са истином.

Палавестрин подухват, најпре, задивљује храброшћу да се *с најкраћег растојања* осветли једно изузетно љуто, бурно и слојевито време наше књижевности и општег живота. Кад би се пописали само *парадокси* тог раздобља, чију нит аутор ненаметљиво, готово узгред, као дискретан лајтмотив, провлачи кроз своју критичку и књижевноисторијску причу, видела би се, у детаљу, проницљиво сагледана и промишљена слика целине. Како се неко време због своје узбурканости чини дужим него што је уистину било, како бучан књижевни живот неретко заглушује саму књижевност, како о њеном току више од књижевних одлучују некњижевни и паракњижевни чиниоци, како се једном догмом атакује против друге догме, како се привидно неупоредиве и непомирљиве групе не разликују у борби за име и моћ, или бар близину моћи, како стари знају да уче од младих, како се у једном часу авангардисти промећу у реалисте а понеки од ових других своју прононсирану ситнореалистичку поетику замењују изразито некомуникативном симболичко-метафоричком формом, како и скупина и појединац умеју да упадну у „кобан несклад” бујног израза и приземног смисла, како се врлине неретко промећу у мане док обрнуто, ваљда, никада не бива – само су неки, упрошћено парафразирани, искази и увиди ове књиге која, дакако, обилује и налазима о друкчијим, плодноснијим парадоксима, какви су, рецимо, они о продуктивним духовно-поетичким сусретима и укрштајима дома и света, виталне реалистичке са аутентично модерном савременом оријентацијом и, посебно, наше савремености с нашим наслеђем, прошлошћу и претпрошлошћу, дуго потискиваном у заборав са различитих разлога, од просветитељско-позитивистичких до револуционарно-утопистичких. У неку руку, Палавестрин танани опис литерарних фаза и тенденција, њихових спиралних смењивања, стапања и васкрсавања, могао би – осамостаљен и развенчан од ознака наслова и аутора – представљати својеврсну а поуздану *историју без имена* једног поетички и генерацијски згуснутог књижевног раздобља. Оно ће, наравно, временски ширим књижевноисторијским сагледавањима налагати стезање свог описног и вредносног распона, али ваља знати да таквом укрупњавању мора претходити прецизан, филигрански утаначен приказ краћих књижевних деоница, какав је случај, рецимо, с Палавестриним диференцирањем шест поетско-поетичких етапа у нашем песништву треће четврти минулог столећа.

Пре неголи поезији, прози и драми, наш истраживач се, међутим, окре-
нуо књижевној критици, тј. критици критике. Насупрот понеком од млађих
савременика (какав је, између осталих, А. Јерков) који држи да нам је критика
друге половине двадесетог века неупоредиво инфериорнија од књижевног
стваралаштва, Палавестра верује да се управо критика у том раздобљу ра-
звила „можда више него иједан други књижевни род”, те успоставила „ра-
вноправан дијалог са литературом свога доба и помогла да се ослободе,
развију и остваре многе значајне књижевне идеје савремености, чиме је
поштено испунила једну од својих основних дужности”. Сагледавајући је
и оцењујући у плодном преплитању и прожимању с другим дисциплинама
књижевне мисли, теоријом, историјом и компаратистиком, Палавестра
уочава како се, „широко развијена”, наша критика „у послератном раздо-
бљу приближила остварењу једног од својих основних принципа: да буде
смели истраживач истине и регулатор хармоничног односа између уме-
тничких и духовних вредности”. Не задржавајући се овом приликом по-
себно на Палавестриним сигурним налазима о теоријско-методолошким,
естетичким и идеолошким полазиштима послератне критике, о њеном пам-
ћењу међуратног и старијег критичког мишљења, те на њеном рвању са
сопственим и спољашњим запрекама, само ћемо указати на њено – рекао
бих, целовековно, ако не и вечито – осцилирање између поларних крајно-
сти импресионистичког и аналитичког приступа делу. И на ауторово умеће
да њене протагонисте – хроничаре књижевног живота, есејисте и књи-
жевне историчаре – бриљантно дочара минијатурним портретима, који уз
сву објективност неретко имају нијансу примарно књижевних својстава
ироније и хумора, симпатије и туђења, бодрости или пак меланхолије. Тако
је овде Мишић прошао горе а Ристић боље него што заслужује, Финци
као критичар и угледник „обдарен истанчаним рефлексом за сналажење”,
који је „увек био у стању да уђе у све куће и да усвоји све теорије и сва
учења”, а Младен Лесковац као неко ко вољом парадокса у исти мах и јесте
и није у подједнакој мери „ни обичан научник ни прави критичар, (...) ни
изразити историчар књижевности, (...) ни благоглагољиви казивач”, са опет
парадоксалним статусом фактографа који уме „да дескриптивну критику
местимично подигне на ниво праве уметности”. С нервом за дијалектику
противречја, Палавестра ће у десетинама портрета наших критичара је-
згровито предочити како њихову позицију, метод, карактер и темперамент,
тако и отисак друштвених и књижевних мена у њиховом збору и твору.

Колико ли нас тек читалачког уживања чека у Палавестриним сусре-
тима с песницима, приповедачима и романсијерима! Чини ми се да никад
није запажено, или је заборављено, с колико су дисциплинованог надахнућа
написани ови мали есеји о *Ламенту над Београдом*, о књизи *Тражим по-
миловање*, о Андрићевом свету и говору, о Ћосићевом доживљају Србије...

Говорећи, тако, о „светрајућој човечанској истини Андрићевог дела”, Палавестра ће себи и читаоцу дочарати у једном замаху живописне кумулације више од тридесет сталешких и психолошких типова, „одређених самоћом, неизменљивом и кобном усамљеношћу, која је иманентна особина Андрићевог књижевног дела”. Ево и трију закључних реченица о Ћосићевим *Деобама*: „*Деобе* дочаравају моралну трагику и језу једног несрећног доба. У њима има много мириса, туге, снаге, лепоте и зле страсти српске земље и српскога човека; њихове су боје – боје Поморавља, шајака, њива и кукурузишта. У њима живи тајанствена и загонетна Србија, коју одавно нико није тако познавао и тако волео као што је познаје и воли Добрица Ћосић.”

Говорити тачно и лепо – тако би могао да гласи најелементарнији захтев књижевном критичару. Биће да се у том захтеву неминовно здружују и надилазе одлике аналитичког и импресионистичког става – знање и доживљај, рад и дар. Критички и књижевноисторијски Палавестрин труд и нерв зраче таквом светлошћу и на растојању од четири деценије. Веродостојно је и поштено видео и надахнуто посведочио оно што је чинило нашу књижевност, књижевну мисао, књижевни и укупни наш живот у оном времену. Није могао знати, али је проницљиво наслутио потоње путеве разгранавља критичких праваца, као и предстојећи раст значајних књижевних опуса – Д. Ћосића, М. Павловића, М. Павића, М. Бећковића, Јб. Симовића, А. Тишме, Б. Петровића и И. В. Лалића, пре других. Понеко име је згасло у нашем сећању, понеко очекивање изневерено. Зато је, међутим, многа страница *Послератне српске књижевности* позив на поновно читање и проверу данашњих, каткад и олакшаних а општеприхваћених судова. Палавестра, на пример, с дубоким уверењем говори о уметничкој и хуманистичкој висини Михаила Лалића, упркос постојаној схематичности и тенденциозности пишчевих уверења. Данас, и овде и другде, као да се памти само ово друго.

Уверени смо да Палавестрина *Послератна српска књижевност 1945–1970 и њена историја*, са својим поменутих *документима* и неправедно прећутаним *додацима*, представља непролазан допринос нашем поимању скоријекњижевне и тоталне историје, оријентир и подстицај професионалним љубитељима књижевности, као и оним другим, бројнијим, које ће можда више од стваралачких заокупљати општија питања освајања слободе, никад потпуно извесне и никад коначне. Палавестри је, у том смислу, једнако присан човек који трпи и дух који ствара.

